REKONDIČNÍ VÍKENDOVÉ POBYTY SE ZAMĚŘENÍM NA ZOOTERAPII

Reconditioning weekend stays focused on zootherapy

7: 200 - 398, 2005
ISSN 1212-4117**Věra Kalinová, Lenka Motlová**

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra supervize a odborné praxe

Summary

The report familiarizes with the results of the research implemented at weekend reconditioning stays focused on zootherapy, organized by the Faculty of Health and Social Care of the University of South Bohemia of České Budějovice in 2004. The research was focused on evaluation of canistherapy and hiporehabilitation applied on children during reconditioning weekends.

The results of the research show that even a short period (one weekend) of intense contact with animals has positive contribution for children, particularly in psycho-social sphere. The children go emotionally through delightful experiences, develop positive relation to animals, learn correct approach to animals and enrich their view. Emotional and social enrichment is important particularly for children from institutional facilities. Positive relation to dogs and familiarization with the possibilities of use of service dogs is very important for children with sensorial handicaps. Zootherapy offers support of right psycho-social development to children with mental handicap.

Key words: canistherapy – hiporehabilitation – research – evaluation

Souhrn

Príspevek seznamuje s výsledky výzkumu provedeného na víkendových rekondičních pobytech se zaměřením na zooterapii, které pořádala Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích v roce 2004. Výzkum byl zaměřen na evaluaci canisterapie a hiporehabilitace praktované u dětí v průběhu rekondičních víkendů.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že i krátká doba (jeden víkend) intenzivního kontaktu se zvířaty má pro děti pozitivní přínos, a to především v oblasti psychosociální. Děti prožívají emočně libé prožitky, vytváří si ke zvířatům pozitivní vztah, učí se správnému přístupu ke zvířatům a obohacují si svůj rozhled. Emoční a sociální obohacení je důležité především pro děti z ústavních zařízení. Pro děti se smyslovým postižením je velmi důležité pozitivní navázání vztahu ke psům a seznámení s možnostmi využití servisních psů. Dětem s mentálním postižením nabízí zooterapie podporu správného psychosociálního vývoje.

Klíčová slova: canisterapie – hiporehabilitace – výzkum – evaluace

Zooterapie (zvířaty podporovaná terapie) je souhrnným termínem pro rehabilitační metody a metody psychosociální podpory zdraví, které jsou založeny na využití vzájemného pozitivního působení při kontaktu mezi člověkem a zvířetem. (Kalinová, 2003b)

Canisterapie (jedna z forem zooterapie) je součástí metod ucelené rehabilitace, která slouží k podpoře psychosociálního zdraví lidí všech věkových kategorií, při níž se využívá přítomnosti psa. (Kalinová, 2003a)

Hiporehabilitace (léčebné ježdění na koni jako součást komplexní rehabilitace) je využívána

především ve zdravotnictví a speciální pedagogice. Je určena pro širokou škálu klientů s fyzickými, psychickými či sociálními problémy. Hiporehabilitace se dělí do tří terapeutických okruhů – hipoterapie, voltižní a léčebně pedagogicko psychologické ježdění a sportovní a rekreační ježdění handicapovaných. (Mojžíšová – Kalinová)

V rámci víkendových pobytů byla praktikována forma voltižního a léčebně pedagogicko psychologického ježdění, která je využívána především v psychiatrii a speciální pedagogice a působí především na psychosociální oblast člověka. Může být prováděna formou jak individuální, tak skupi-

novou. (Mojžíšová – Kalinová)

Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích (dále jen ZSF JU) uspořádala v roce 2004 v rámci projektu Ministerstva zdravotnictví ČR „Rekondiční pobyty se zaměřením na zooterapii“ dva víkendové rekondiční pobyty zaměřené na zooterapii a navázala tak na zkušenosti a výsledky z minulých let, kdy víkendové pobyty začala organizovat.

Pobyty proběhly v podzimních měsících. Časově a metodicky byly oba víkendy rozčleněny na část věnovanou canisterapii a část věnovanou hiporehabilitaci – léčebně pedagogicko psychologickému ježdění.

Odborné provedení canisterapie zajistily canisterapeutické týmy z Výcvikového canisterapeutického sdružení HAFÍK z Třeboně, které mají již dlouholeté zkušenosti v oblasti praktikování canisterapie u dětí a vlastní osvědčení k provádění canisterapie.

Součástí canisterapie bylo využití kompenzační pomůcky především pro klienty s tělesným postižením – vozíku taženého dvojicí psů, tzv. psí spřežení.

K odbornému provedení léčebně pedagogicko psychologického ježdění byli využiti koně připravení na práci s klienty s postižením. Léčebně pedagogicko psychologické ježdění prováděl terapeut vyškolený Českou hiporehabilitační společností.

Odborníci ve výše uvedených oblastech se podíleli také na přípravě náplně víkendů a provedení výzkumu.

Rekondiční pobyty organizačně a personálně zajišťoval tým studentů ZSF JU pod odbornou supervizi A. Mojžíšové. Studenti tak získali praxi v oblasti zooterapie, která jim rozšířila teoretické znalosti získané během volitelného předmětu zooterapie.

VÝZKUM PROVEDENÝ V RÁMCI PROJEKTU

Cíl

Cílem výzkumu bylo sledovat vliv canisterapie a léčebně pedagogicko psychologického ježdění na koni na vybranou skupinu dětí se smyslovým postižením a vybranou skupinu dětí s mentálním postižením. Získané poznatky porovnat s kontrolní skupinou dětí zdravých.

Metodika

Cílovou skupinu tvořily děti mladšího školního věku. Podmínkou přihlášení dítěte na pobyty byla

jeho účast na obou víkendech. Celkem se pobytů zúčastnilo 19 dětí: 7 dětí se smyslovým postižením (6 sluchovým a 1 zrakovým), 6 dětí s lehkým mentálním postižením a 6 dětí zdravých (tedy bez závažnějšího onemocnění nebo postižení), které tvořily kontrolní skupinu pro zpracování dat provedeného výzkumu. Děti se sluchovým a mentálním postižením žijí celoročně v ústavním zařízení. Do výzkumu byly zahrnuty všechny děti účastníci se pobytů.

Primární data jsme od dětí získali pomocí metody pozorování, dotazování, videodokumentace a fotodokumentace.

Metoda dotazování byla realizována pomocí techniky sběru dat: polostandardizovaný rozhovor a dotazník. K hodnocení zooterapie byly využity dotazníky sestavené na základě osvědčených dotazníků Z. Matějčka, které jsou již 5 let používány k hodnocení letních integračních canisterapeutických táborů. Cílem dotazníkového šetření bylo porovnání vztahů a postojů dětí k jednotlivým druhům zvířat (psi, koně) na začátku a na konci rekondičního pobytu.

Změny chování, emoční ladění a další projevy dítěte v přítomnosti zvířat byly sledovány vychovateli, speciálními pedagogy (u dětí z ústavních zařízení) a odborníky v oblastech praktikovaných zooterapií za využití metod pozorování a dotazování.

Metoda videodokumentace a fotodokumentace (doporučovaná k hodnocení zooterapie zahraniční literaturou) byla použita k zaznamenání vlivu zvířete na děti.

Jednotlivé rekondiční pobyty byly hodnoceny na závěr každého víkendu a poté souhrnně po skončení druhého. Zpracované výsledky byly srovnány s odbornou literaturou.

Výsledky

Výsledky výzkumu zachycují reakce a změny chování dětí během pobytů, a to v závislosti na jednotlivých terapiích a ve vazbě na typ jejich postižení.

Děti s mentálním postižením se psy komunikovaly sobě vlastním způsobem a projevy chování odpovídaly jejich běžnému chování. Psi však působili jako velká motivace i k jinak neoblíbeným činnostem. Rozcvička se stala zábavnou apod. Děti projevovaly o aktivity se psy velký zájem, samovolně vyhledávaly přímý fyzický kontakt se psy. Děti projevovaly radost, uspokojení a emočně libé prožitky. U dvou dětí bylo pozorováno velmi citlivé a jemné zacházení se psy. Jedna dívka velmi aktivně komunikovala a velmi radostně a trpělivě česala psa, přičemž běžně se chová pasivně – především v oblasti komunikace i různých

činností. Strach ze psů v průběhu pobytu žádné z dětí neprojevovalo. Při porovnání začátku a konce pobytů jevíly děti na konci větší jistotu při kontaktu se psem a dokázaly lépe se psy zacházet (především v oblasti naplňování potřeb psa a jeho ovladatelnosti). Žádné z dětí do dotazníku neuvedlo, že by mělo ze psů strach, naopak všechny uvedly, že by si psa rády vzaly s sebou do zařízení.

Kontakt s koněm byl pro děti s mentálním postižením velmi atraktivní. Tři děti zpočátku projevovaly mírné obavy při prudkém pohybu koně, ale ty se postupně zmírnily. Dvě děti koně bedlivě pozorovaly, přičemž jedno z nich zároveň vyhledávalo přímý kontakt s koněm a kontaktní činnosti (hřebelcování, hlazení koně). Děti jevíly radost z jízdy na koni, údiv při vyprávění o koních a také zájem o informace o koních. Děti v dotazníku uváděly, že kontakt s koněm je pro ně vzácný a atraktivní. Všechny děti by se na konci pobytů chtěly setkávat s koňmi častěji.

Děti se smyslovým postižením velmi intenzivně vyhledávaly přímý fyzický kontakt se psy, mazlily se s nimi, nadšeně se učily dávat psům správné povely a hrály si s nimi. U dětí bylo dále pozorováno zklidnění a soustředění se na komunikaci a kontakt se psy. Jeden chlapec psy ze začátku soustředěně pozoroval, jevíl obavy, po několika hodinách si psy již hladil, se psy zacházel velmi jemně a citlivě. Na konci prvního pobytu brečel, když se se psy loučil. Ostatní děti obavy ze psů neprojevovaly. Naopak jedno z nich jevílo autoritativní a zároveň neopatrný přístup ke psům. Neopatrnost se u chlapce postupně snižovala v souvislosti s prohlubováním vztahu mezi chlapcem a psem, k úplnému vymizení však nedošlo. Děti se na konci prvního pobytu vyjádřily, že se na druhý pobyt těší a na konci druhého pobytu by rády se zvířaty zůstaly v kontaktu.

Léčebně pedagogicko psychologické ježdění zapojilo děti se smyslovým postižením nejen po stránce psychické, ale také fyzické. Samotné prostředí jízdní poskytl dětem celou řadu nových podnětů. Některé děti zpočátku jevíly obavy. Po vzoru dětí, které s koňmi přichází do styku opakovaně, se však již při prvním víkendu zapojily, koně hladily a také se odvažily jízdy na něm. Při opakovaném setkání se děti na koně těšily a v jejich chování byla znatelná větší jistota při přímém kontaktu s koněm.

U dětí zdravých bylo pozorováno, že kontakt vyhledávaly především děti, které nemají psa doma (4 děti). Jedno dítě, které psa doma má, projevovalo větší zručnost při zacházení se psem, druhé dávalo najevo (i v dotazníku), že mu kontakt se psem není vzácný a že jej více láká dětský kolektiv než psi; koně pro něho byli atraktivní. Děti mající

psa doma se zajímaly o informace z oblasti kynologie, veterinární péče o psa aj. Žádné z této skupiny dětí se psa ani na začátku ani na konci pobytů nebálo.

Pro děti zdravé byla nejzajímavější jízda na koni a informace, jak koně žijí. Pět z nich by na konci pobytů chtělo koně domů.

Diskuse

Příznivý přínos pro děti s mentálním postižením měly oba typy zooterapie. Děti velmi intenzivně využily možnost kontaktu se zvířaty i příležitost k prožití libých emocí. Děti se učily základním pravidlům chování ke zvířatům a učily se rozpoznávat a naplňovat potřeby zvířat. Vedle přímých aktivit se psy měly pro děti s mentálním postižením velký význam činnosti motivované psím tématem. Děti si rozvíjely svou jemnou i hrubou motoriku, komunikaci i všeobecný rozhled. Při kontaktu s koněm projevovaly děti větší nejistotu než při kontaktu se psem, což je pravděpodobně v důsledku toho, že se děti se psy setkaly již opakovaně.

Za nejprínosnější pro děti se smyslovým postižením jsme shledali seznámení se se zvířaty a navázání pozitivního vztahu k nim. Děti se smyslovým postižením prožívají omezené množství vjemů z okolí, což negativně působí na jejich zdravý vnitřní vývoj, především v oblasti kontaktu s okolím i vrstevníky. Kontakt dítěte se zvířetem u dítěte vyvolává celou řadu emočně libých prožitků. Dítě poznává, že mu zvíře může být společníkem, kamarádem (pomáhá mu zmírnit sociální důsledky jeho postižení). Poznávací procesy jsou v důsledku smyslového postižení značně omezeny. Zvíře zmírňuje komunikační bariéru s okolím. Hlavním cílem byla příprava dětí na běžný život, nácvik komunikace, umožnění socializace v co nejširší míře. Velmi významným přínosem pro děti se smyslovým postižením bylo navázání kontaktu a pěstování pozitivního vztahu ke psům ve smyslu přípravy na možnost vlastnění servisního psa (vodícího, signálního) jako pomocníka k zajištění soběstačnosti.

Přínos pobytů se zaměřením na zooterapii pro děti s mentální retardací a děti se smyslovým postižením shledáváme především ve skutečnosti, že nemají v běžném životě možnost kontaktu se zvířaty (kromě náhodného setkání), v integraci s vrstevníky z většinové populace – děti jsou po nejvíce v zařízení zvyklé na kontakt s dětmi se stejným typem postižení a v množství emočně libých prožitků, které si odnesly do dalšího života.

Pro děti zdravé bylo nejprínosnější bližší seznámení se se zvířaty, získané odborné informace doplněné o praktické ukázky, emoční prožitky

v přítomnosti zvířat, aj. Za velmi důležité považujeme též přítomnost zvířete jako tématu hovoru v rámci integrace s dětmi s postižením. Při porovnání chování dětí ke zvířatům jsme shledali největší rozdíl mezi skupinou dětí, které mají možnost kontaktu se zvířetem (kůň, pes) a které tuto možnost nemají, a to především na počátku prvního pobytu. Ke konci druhého pobytu tento rozdíl již nebyl tak znatelný.

V přístupu ke zvířatům byl shledán největší rozdíl mezi zdravými dětmi a dětmi z ústavního zařízení (obecně) v oblastech: děti z ústavního zařízení častěji jeví obavy (zpočátku), nebo naopak autoritativní sebevědomý přístup „pána“, častěji zvířata pozorovaly a samovolně vyhledávaly přímý fyzický kontakt se psy i koňmi formou mazlení, hlazení apod.

V porovnání se srovnatelnými výzkumy provedenými v oblasti zooterapie (Kalinová, 2001; Kalinová, 2003b; Zierhutová, 2003) vyznívají výsledky výzkumů obdobně, a to především v oblasti chování a postojů dětí.

Přínosným jsme shledali propojení canisterapie a léčebné pedagogicko psychologického ježdění. Děti si nejprve zvykly na menší zvířata – psy. Kontakt s koňmi jsme dětem zprostředkovali až následovně, kdy kontakt se psy nebyl spojen se strachem. Každé ze zvířat nabízí dětem jiné prožitky, možnosti i podněty.

Výhodou canisterapie je skutečnost, že psa lze využít téměř při všech činnostech (samozřejmě musí být respektovány přirozené potřeby psa – spánek, odpočinek v klidu a klid na příjem potraviny). Zároveň pes velmi rychle naváže s neznámými dětmi přátelský vztah a také dává dítěti možnost zpětné vazby – reaguje na jeho pokyny, nechá se dítětem ovládat a zároveň tak dává dítěti možnost vytvářet si vhodné chování vůči zvířatům a potažmo i lidem. (Kalinová, 2003b) Psi dávají dětem možnost navázání emočních vztahů, tedy emočně libých prožitků. Při canisterapii byl využit vozík tažený dvěma psy, přínosným bylo jeho zabudování do aktivit především z pohledu užšího navázání vztahu dětí ke psům, rychlejší získání jejich důvěry ke psům, rozšíření smyslových vjemů. Projevem byla radost a nadšení dětí. Došlo tak k rozšíření využití vozíku pro děti s jiným než tělesným postižením.

Koně v našem případě měli význam především v emočních prožitcích, překonání obav z velkého zvířete a sebevědomí a hrdost při jízdě

na koních. K navázání hlubších vztahů však nebyla během krátké doby možnost. Kůň se nechá do jisté míry člověkem ovládat, avšak je to spojeno s většími zkušenostmi v práci s koněm.

ZÁVĚR

Kontakt dětí se zvířaty je pro děti velmi důležitý a přínosný, a to především psychosociální oblasti. Děti prožívají emočně libé prožitky, vytváří si ke zvířatům pozitivní vztah, učí se správnému přístupu ke zvířatům a obohacují si svůj rozhled. Děti si zároveň formou hry rozvíjejí jemnou i hrubou motoriku, sociální dovednosti (komunikaci aj.), fantazii a v neposlední řadě stráví příjemné chvíle. Emoční a sociální obohacení je důležité především pro děti z ústavních zařízení. Pro děti se smyslovým postižením je velmi důležité pozitivní navázání vztahu ke psům a seznámení s možnostmi využití servisních psů. Dětem s mentálním postižením zooterapie nabízí podporu správného psychosociálního vývoje pomocí podnětných aktivit a motivaci k dalším činnostem.

LITERATURA

- Bergler, R. 1994:** Warum Kinder Tiere brauchen. Verlag Herder Freiburg im Breisgau.
- Kalinová, V. 2001:** Canisterapie – význam psa na lením dětském táboře. Ročníková práce. České Budějovice: ZSF JU.
- Kalinová, V. 2003a:** Systém vzdělávání v oblasti canisterapie. Diplomová práce. České Budějovice: ZSF JU.
- Kalinová, V. 2003b:** Zhodnocení rekondičních pobytů dětí se zaměřením na zooterapii. In: Pravda o zooterapii: sborník příspěvků ze dvou celostátních konferencí pořádaných dne 27. 11. 2001 v Hluboké nad Vltavou a dne 18. 12. 2002 v Ústavu sociální práce v Českých Budějovicích. 1. vyd. České Budějovice: ZSF JU. s. 44-48.
- Mojžíšová, A. – Kalinová, V.: 2005:** Zooterapie. [online] [cit. 2005-03-20]. Platný <<http://index.php?>
- Neubauerová, R. - Ježek, D. - Hanuš, P. et al. 2000:** Využití psa na letním dětském integračním táboře Hradce. Kontakt 2: 62-65.
- Olbrich, E. 2003:** Menschen brauchen Tiere. Grundlagen und Praxis der tiergestützten Pädagogik und Therapie. Kosmos. S. 130-138, 267-272.
- Zierhutová, J. 2003:** Canisterapeutický tábor 2002. Ročníková práce. České Budějovice: ZSF JU.

*Věra Kalinová, kalino@zsf.jcu.cz
Lenka Motlová, motlova@zsf.jcu.cz*